

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»**
dedicated to the 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

II бөлім • часть II • part II

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, II б. 435 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть II. 435 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part II. 435 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 1. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕН ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢГЕ ДЕЙІНГІ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТІ / ИСТОРИЯ И КУЛЬТУРА КАЗАХСТАНА С ДРЕВНЕЙШИХ ВРЕМЕН ДО НАШИХ ДНЕЙ

Абдрахманова Г.С., Каратаев О.К. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА	3
Абдрахманова К.К. ТОРГОВЛЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫМИ ТОВАРАМИ В ГОРОДАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО КАЗАХСТАНА В 1950-1970-е ГОДЫ	6
Абуев К.К. СИБИРСКОЕ ХАНСТВО В КОНТЕКСТЕ КАЗАХСКО-РУССКИХ ОТНОШЕНИЙ (историография проблемы)	9
Азмұханова А.М. ЖӘДИДТІК ОҚУ ЖҮЙЕСІНЕ КӨШУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ЕҢБЕГІ.	14
Азнина К.А. ҚОЙЛЫБАЙ БАҚСЫНЫҢ КҮЙ ӨНЕРІ МҰРАСЫ	19
Алибек С.Н., Косанбаев С.К. ОПИСАНИЕ ТРАДИЦИОННОГО УКЛАДА ЖИЗНИ И БЫТА КОЧЕВЫХ КАЗАХОВ ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ (НА ПРИМЕРЕ Н.ЗЕЛАНДА, Н.КАЛМАКОВА, Г.И.СПАССКОГО И Б.ЮЗЕФОВИЧА)	21
Алпысбес М.А. ШЕРУШІ БАЙТАЙЛАҚ БАТЫР ТУРАЛЫ ТАРИХИ-ШЕЖІРЕЛІК ДЕРЕКТЕРДІҢ ТАҒЫЛЫМЫ	24
Альжанова Э.Е. КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНОЕ ДЕЛО КАЗАХСТАНА В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА	30
Амрина М.С. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАЛАЛЫҚ ОБЛЫСТАРЫН ЗЕРТТЕГЕН Ф.А. ЩЕРБИНА ЭКСПЕДИЦИЯСЫНЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУ ТАРИХЫ	32
Анасова А.Б. МЕРЗІМДІ БАСПАСӨЗ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ МЕН XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ТОРҒАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ МӘДЕНИ-РУХАНИ ДАМУЫ	41
Арапов Ж.М. ҚАЗАҚ ЭТНОСАЯСИ БІРЛЕСТІГІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НАЙМАН ТАЙПАСЫНЫҢ ОРНЫ	43
Ахметшина Г.У. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМІНДЕГІ ОЮ-ӨРНЕК	47
Базылхан Н. ТЮРКО-МОНГОЛЬСКИЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ФАКТОРЫ (VII–XIV ВВ.) (этносемантические проблемы погребально-поминальных комплексов)	51
Балгабаева Г.З. РАЗВИТИЕ ВОЕННОГО ДЕЛА НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА В ПЕРИОД ЗАРОЖДЕНИЯ КОЧЕВНИЧЕСТВА	57
Балыкова А.М. БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ӨңІРІНДЕГІ МЕДИЦИНАЛЫҚ МЕКЕМЕЛЕРДІҢ ДАМУ ТАРИХЫНАН (XX ҒАСЫРДЫҢ I ЖАРТЫСЫ)	60
Баширова А.М. МЕЧЕТИ И МЕДРЕСЕ В ВОСТОЧНОМ КАЗАХСТАНЕ	62
Баязитова Р.Р., Дукенбаева З.О. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ТАРИХИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КҮРЕС МӘСЕЛЕЛЕРІ	63
Бекмагамбетова М.Ж., Бекмагамбетов Р.К. ОСВЕЩЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ НАЧАЛА XX ВЕКА В АКАДЕМИЧЕСКИХ ИЗДАНИЯХ: ПАРАЛЛЕЛЬНАЯ ДЕМОНСТРАЦИЯ	68

Беспалинов А.Т. К ИСТОРИИ ПРОИСХОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИССЫКСКОГО ХОЛОДНОГО ОРУЖИЯ АКИНАК В СРАВНЕНИИ С ОСТАЛЬНЫМИ НАХОДКАМИ	71
Біләлова Г.Д. ТАСМОЛА АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ АҢ СТИЛІ	77
Брынза Т.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕДУЩИХ ТИПОВ МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ЭПОХИ СРЕДНЕЙ БРОНЗЫ УРАЛО-КАЗАХСТАНСКИХ СТЕПЕЙ	80
Бурлуцкая (Банникова) Е.В. ОРЕНБУРГСКИЕ КУПЦЫ ДЕЕВЫ В РУССКО-АЗИАТСКИХ КОНТАКТАХ XIX ВЕКА	83
Дауконова Р.Т., Рамазанова Ф.С. НАУЧНОЕ ОПИСАНИЕ КРАЯ В МАТЕРИАЛАХ ДЕЯТЕЛЕЙ СЕМИПАЛАТИНСКОГО ПОДОТДЕЛА ЗАПАДНО-СИБИРСКОГО ОТДЕЛА РУССКОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА	86
Джуманиязова Н. Х. ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В КОНЦЕ XVIII-НАЧАЛЕ XX ВВ. (НА МАТЕРИАЛАХ ОРЕНБУРГСКОЙ ГУБЕРНИИ)	89
Дүкенбаева З.О., Қоскеева Ә.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЛТ-ТІЛ МӘСЕЛЕСІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҚЫРЛАРЫ	93
Dukenbayeva Z.O., Shabambayeva A.G. ABOUT THE RESEARCH OF AKZHAN MASHANOV IN THE ANCIENT HISTORY OF KAZAKHSTAN	96
Елтай А. ҚАЗАҚ ЖҮЗДЕРІНІҢ ПАЙДА БОЛУ МӘСЕЛЕСІ	98
Ерболова А.Е. ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ ТРУДОВ ИБН-ФАДЛАНА В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ И ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	100
Ерменбаева Г.К. ВКЛАД ТУРГАЙСКОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО КОМИТЕТА В ИЗУЧЕНИЕ ФОЛЬКЛОРА	104
Есимова Ж.К. МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ПЕРИОД ОСВОЕНИЯ ЦЕЛИННЫХ И ЗАЛЕЖНЫХ ЗЕМЕЛЬ	107
Вопора G. L., Habdulina M.K. INSCRIBED VESSELS AND SILVER ARTEFACTS FROM SOUTHERN KAZAKHSTAN IN THE SECOND HALF OF THE 1 ST MILLENNIUM BC	111
Жанақова Н.Т. ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫНЫҢ ТАРИХИ МАҢЫЗЫ	118
Жанғалиев У.К. ҚЫПШАҚТАР ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫ	121
Жаркенова А.М. КЕҢЕСТІК ОДАҚ ДӘУІРІНІҢ 50-80-ЖЖ. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ НЕГІЗГІ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІГІ	124
Жаркенова А.М., Жардемова А.А. САРАЙШЫҚ - ЕЖЕЛГІ ҚАЛАНЫҢ ҰЛЫЛЫҒЫ	129
Жауымбаев С.У. ҚАРҚАРАЛЫ ӨңІРІН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ТҮРҒЫДАН ЗЕРТТЕУ	131
Жумабаева Ж.К. ПРОБЛЕМАТИКА КАЗАХСТАНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА(1920-1990)	135
Жұмабаева Ж.К. «САРАЙШЫҚТЫҢ КРЕМЛІ» МӘСЕЛЕСІ: АҢЫЗ БЕН АҚИҚАТ	138
Ибадуллаева З.Ө. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚҰРАМЫНДАҒЫ СУНАҚТАР	142

Исенов Ө.И. «МӘДЕНИ МҰРА» БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА ЖАРИЯЛАНҒАН ТАРИХИ ЕҢБЕКТЕР ХАҚЫНДА	144
Искакова К.Ы., Оразаев С. Б. «ОТАНДЫ ҚОРҒАУДА» ГАЗЕТІ – ЛЕНИНГРАД МАЙДАНЫ ЖАУЫНГЕРЛЕРІ ӨМІРІНІҢ АЙНАСЫ	147
Исмаилов С.С., Бисембаева А.К. СТАНОВЛЕНИЯ И ЖИЗНЕННЫЕ ОРИЕНТИРЫ Ч.ВАЛИХАНОВА	149
Кабульдинов З.Е. «РАЗНОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ» ИЛИ ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО КАЗАХСТАНА (к вопросу о реализации «Доктрины национального единства Казахстана»)	152
Кабылбекова Б.Т. НАУЧНАЯ И ТВОРЧЕСКАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ КАРЛАГА: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	157
Кабылтаева С.К. РОЛЬ КАЗАХСКИХ ХАНОВ И БАТЫРОВ В ОХРАНЕНИИ ЦЕЛОСТНОСТИ КАЗАХСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В БОРЬБЕ ПРОТИВ «ДЖУНГАРСКОЙ АГРЕССИИ»	159
Каиржанов А.К. ТАМГОВАЯ ТЕОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ДРЕВНЕТЮРКСКОГО РУНИЧЕСКОГО АЛФАВИТА	162
Калыш А.Б. К ВОПРОСУ ОБ ЭТНИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ РАЗВОДОВ В АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ	167
Карибекова М.Е. ҰЛТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫЛАР ҚЫЗМЕТІ	169
Касенов Е.Б. К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	173
Козаченко Е.А. ЖИЛИЩНО-БЫТОВАЯ ПОВСЕДНЕВНОСТЬ ЛЮДЕЙ В 70-х ГОДАХ XX ВЕКА НА ПРИМЕРЕ УСТЬ-КАМЕНОГОРСКА	176
Крыкбаева С.М. ӨНЕРДЕГІ РӘМІЗ ҰҒЫМЫНЫҢ МӘДЕНИ МАЗМҰНЫ	178
Кусаинова Ж.Д. ДВИЖЕНИЕ КЕНЕСАРЫ КАСЫМОВА: ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ	181
Кушкумбаев А.К. ИСТОРИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА ТЕРМИНА «ЗОЛОТАЯ ОРДА»	184
Қабықаев Е.Ж. КЕҢЕСТІК КЕЗЕНДЕГІ ЗАЙСАН АУДАНЫНЫҢ МӘДЕНИЕТІ	188
Қашқымбаев А. ЕГЕМЕНДІК ПЕН ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫНДАҒЫ ЕЛЕУЛІ КЕЗЕҢ	191
Қуандық Е. ИНДУСТРИЯЛАНДЫРУДЫҢ ЗАРДАПТАРЫ	193
Мағзумова А.С. ЖАЙЫҚ ҚАЛАШЫҒЫ ТЫҢ ДЕРЕКТЕРДЕ	201
Мажитов С.Ф. ФЕНОМЕН «ЭПОХИ ПЕРЕМЕН» И НАЧАЛО СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА (1985-1999 гг.)	204
Макашева А.С. ФОРМИРОВАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО УСТРОЙСТВА АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ: ЭКСКУРС В ИСТОРИЮ	207
Малыбаева Б.С. ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОМ КАЗАХСТАНЕ В 1920-30-ЫЕ ГОДЫ	210
Маутканова А.Т. ЭТНИЧЕСКИЙ СОСТАВ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ В 1999 – 2016 гг.	213

Молдабай Талғат КӨНЕ ТҮРІК ЖАЗУЫ ТАҢБАЛАРЫНЫҢ СЕМАНТИКАСЫ ЖӘНЕ АВТОХТОНДЫҚ НЕГІЗДЕРІ	215
Мурат Уали ТРИ КЛАНА, ТРИ ЧАСТИ, ТРИ ЖУЗА	219
Мусабекова Р.М. О РЕПРЕССИРОВАННОМ ПИСАТЕЛЕ КАЗАХСТАНА (о писателе Ю. Домбровском)	221
Мусабекова У.А., Абилкасым М. ЭТНОКУЛЬТУРА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ТЮРКСКИХ ПАМЯТНИКОВ)	225
Мұхатова О.Х. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ТАРИХИ ОЙДЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ МАХМҮД ҚАШКАРИ	227
Нуржанов А.А. КЕРАМИЧЕСКИЕ КОМПЛЕКСЫ ГОРОДИЩА КУЛАН	230
Оросхан Б. ТОРЕВТИКА ЖӘНЕ КӨШПЕЛІЛЕР ӨНЕРІ	235
Өтениязов С. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТІ ТАРИХЫНЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	237
Pedraski M, Умиткалиев У.У., Айтбаев А.Б., Адельчанов К.С. ПОЛЬСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ОБЛАСТИ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОЛОГИИ	242
Петрич Л.В. МЕТОДЫ РАБОТЫ ПО ЛИКВИДАЦИИ НЕГРАМОТНОСТИ НЕРУССКИХ НАРОДОВ ОРЕНБУРЖЬЯ В 1920-1930-Е ГОДЫ	244
Рамазанова Ф.С., Балапанова Э.М. ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА РУКОВОДСТВА МОДЕРНИЗАЦИЕЙ КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЫ КАЗАХСТАНА (20-30 ГГ. XX В.)	247
Рахимбекова А.К., Ботаева З.Ф. ВКЛАД П.И. РЫЧКОВА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСТАНА: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ	250
Рахимбекова А.К., Садвакасова С.У. ИЗ ГЛУБИНЫ ВЕКОВ: ИСТОРИЯ И ЗНАЧЕНИЕ НАГРАД	252
Сабитов Ж.М. ДЖАМИ АТ-ТАВАРИХ КАДЫРГАЛИ ЖАЛАИРИ КАК ИСТОЧНИК О ЖИЗНИ УРУС-ХАНА	255
Садвокасова З.Т., Султанова А. ПУБЛИКАЦИИ ПО ПРОБЛЕМЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАРТИЙ- НО-СОВЕТСКОЙ НОМЕНКЛАТУРЫ	258
Садыков Т.С., Жакиянова А.Н. ҚАЗАҚТЫҢ АУЫЗША ТАРИХЫНЫҢ ҰЛТ ТАРИХЫН ЗЕРДЕЛЕУДЕГІ РӨЛІ	261
Сайлаубаева Н.Е. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ӘСКЕРИ ӨНЕРІ	263
Сейтказина Қ.О., Тұрсынбек Ж.Қ. ҰЛЫ АҒАРТУШЫ ШОҚАН УӘЛИХАНОВ ӨМІРІНІҢ БЕЛЕСТЕРІ	266
Сейткалиев М.К., Буранбаев Р.Н. ИССЛЕДОВАНИЕ СВЯТИЛИЩ ПОЛУОСТРОВА ТУПКАРАГАН В 2015 ГОДУ	268
Сембаева Ә. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ МӘДЕНИЕТІ	270
Сураганова З.К. НЕМАТЕРИАЛЬНОЕ КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО АЛТАЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	272
Сыздыкова А.М. ОРГАНИЗАЦИЯ ГОРНОГО ДЕЛА В ПРОШЛОМ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ	276

Сыздық С.Қ. ЖАҢА ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ ӘДІСТЕРІ	278
Танатарова Ж.Т., Кенжебаева С.Е. ИДЕЙНАЯ КОНСОЛИДАЦИЯ МУСУЛЬМАН В ДО-РЕВОЛЮЦИОННЫЙ ПЕРИОД	281
Тастекова Г.Б. 1920-шы ЖЫЛДАРЫ ҚАЗАҚ ЖЕРІ ШЕКАРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН АНЫҚТАЛУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТАРИХНАМАСЫ	287
Ташагыл А., Акмадиева Г.П. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ ТАРИХЫ	290
Тлеугабұлов Д.Т., Свиридов А.Н. ТОПОГРАФИЯ ПОСЕЛЕНИЙ РАННЕГО ЖЕЛЕЗНОГО ВЕКА САРЫАРКИ	293
Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С., Шагирбаев М.С. ШІЛІКТІ ҚОРЫМЫНДА 2016 Ж. ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ (бастапқы хабарлама)	297
Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С., Шагирбаев М.С. АЛАКӨЛ АЙМАҒЫНДАҒЫ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЛА МӘДЕНИЕТІ	304
Тұлбасиева С.К. XIX-XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАР ЖАЙЫНДАҒЫ ОЙ-ПІКІРЛЕРДІҢ ДАМУЫ	308
Түлекова М.К. ЕГЕМЕНДІК ЖЫЛДАРДАҒЫ КӨШІ-ҚОН	312
Туменова Л.Е. XIX Ғ. ҒАЛЫМДАР, САЯХАТШЫЛАР, ЭТНОГРАФТАРДЫҢ БӨКЕЙ ХАНДЫҒЫ ТАРИХЫНЫНА ҚАТЫСТЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ	315
Зәкенұлы Т. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІНІҢ АРҒЫ БАСТАУЛАРЫ	319
Үмітқалиев Ұ.Ұ. Ә.М. ОРАЗБАЕВТЫҢ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖҮРГІЗГЕН ЗЕРТТЕУЛЕРІ	327
Хабдулина М.К. НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ИЗУЧЕНИИ ПРОБЛЕМ РАННЕСРЕДНЕ-ВЕКОВОЙ АРХЕОЛОГИИ САРЫ-АРКИ	332
Шаймердинова Н.Г., Төребекова С.М. КӨНЕ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫР ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕГІ КӨСЕМШЕ ФОРМАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫ	335
Шаймуханова С.Д., Баймағамбетова Ж.М. ПРОБЛЕМА ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ К ВОССТАНИЮ 1916 ГОДА В СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ	338
Шахаман З.Б. ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ (1999-2016 ГГ.): КРАТКИЙ ОБЗОР	340
Шойбекова А.С. РАҚЫМЖАН ҚОШҚАРБАЕВТЫҢ ЕРЛІГІ ТУРАЛЫ 1945-1960 ЖЫЛДАРДАҒЫ ПАЙЫМДАУЛАР	344
Шыныбеков Б.Ш. ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАҒЫ ТҮРМЫС-ТІРШІЛІКТЕГІ ҚАЗАҚ ҚЫЗДАРЫ МЕН ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ОРНЫ	346
Ыбырайхан М.Ы. СІБІРЛІК КӨПЕС С.А. ПОПОВТЫҢ ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КЕН ЗАУЫТ ІСІ	350
СЕКЦИЯ – 2. ҰЛЫ ДАЛА ЕЛІ ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ / СТРАНА ВЕЛИКОЙ СТЕПИ И ЕВРАЗИЙСКИЕ ВЗГЛЯДЫ Л.Н. ГУМИЛЕВА	
Айтмағамбетов Д.Р. ҰЛЫ ДАЛА ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСЫ	354
Арапов Ж.М. ГУМИЛЕВТІҢ КӨШПЕЛІ ЖӘНЕ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАР ТАРИХЫНА ЗЕРТТЕЛУ КӨЗҚАРАСЫ	356

Әлібек С.Н. Ә.Н.БӨКЕЙХАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТҮРМЫСЫ МЕН МӘДЕНИЕТІН СІПАТТАУ	358
Байбулсинова А.С. ҰЛТ ЖОСПАРЫ – ҚАЗАҚСТАНДЫҚ АРМАНҒА БАСТАЙТЫН ЖОЛ	360
Байбулсинова А.С., Серикова Л.С. ҰЛЫ ДАЛА ТАРИХЫ: ЗАМАНАУИ ТАНЫМ	362
Бикенов А.Х. Л.Н.ГУМИЛЕВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ КӨНЕ ТҮРІК ҚОҒАМЫНА ТӘН БІЛІК ИНСТИТУТТАРЫ	367
Болатұлы Нұржан «ҚАЗАҚ ЕЛІ САЯСАТЫ – ТЫНЫШТЫҚ ҒАМ ТҮРАҚТЫЛЫҚ КЕПІЛІ: ТАРИХИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ»	370
Булкбаев С.Б., Алямова З.А. К ВОПРОСУ ВКЛАДЕ НОМАДОВ В МИРОВОЮ ЦИВИЛИЗАЦИЮ	373
Жақия М.Қ. КАРЛАГ - ҚАЗАҚТЫҢ ҚАСІРЕТІ ...	376
Искакова К.Ы., Елтай Ақтан Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ПАССИОНАРЛЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ЭТНОГЕНЕЗ ТЕОРИЯСЫ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ	379
Кабылтаева С.К., Комарова Дамира ЕВРАЗИЙСКИЕ ИДЕИ ЛЬВА НИКОЛАЕВИЧА ГУМИЛЕВА И СОВРЕМЕННОСТЬ	382
Кала Н.С. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	384
Кенжебай Р.Н. Сейдахметова Г.Т. ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН АЙМАҒЫНДА ТУРИЗМ САЛАСЫН ДАМУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕРІ	386
Любичанковский А.В. ЭТНОЛОГИЧЕСКАЯ ДЕТЕРМИНАНТА ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ВМЕЩАЮЩИЙ ЛАНДШАФТ В КОНТЕКСТЕ КОНЦЕПЦИИ ЭТНОГЕНЕЗА Л.Н. ГУМИЛЕВА	390
Номогоева В., Раднаева Э.Л. СТАНОВЛЕНИЕ БУРЯТСКОЙ НАУКИ В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ	392
Оловинцов А.Г. «ИГО» ИЛИ ТОЛЕРАНТНОСТЬ НА ПРИМЕРЕ СУЩНОСТИ КАСИМОВСКОГО ХАНСТВА В XV-XVII ВЕКАХ	396
Өмірбекова Ж. КӨШПЕЛІЛЕРДІҢ ЭТНОЭКОЛОГИЯЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ДЕҢГЕЙІ	400
Пилипчук Я.В. ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА КАРЛУКСКОГО ДЖАБУЯТА	404
Radnaeva E., Talgatbek M., Dukenbaeva Z. AKZHAN AL - MASHANI IS A RESEACHER OF THE GREAT STEPPE CIVILIZATION	407
Рахимбекова А.К. ЭТИКА ДИАЛОГА МЕЖДУ НАРОДАМИ: НА ПРИМЕРЕ «ЛЕСА» И «СТЕПИ»	410
Сакенов Д.Ж. ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ МОДЕЛЬ ГЕНДЕРНОГО ВОСПИТАНИЯ КАЗАХОВ	413
Серикова Л.С. ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	417
Сыздықов С.М., Смағұлов Н.Б. КҮЛТЕГІН ЖАЗБАСЫНДАҒЫ ЕЖЕЛГІ ТҮРІКТЕРДІҢ «МӘҢГІ ЕЛ» САЯСИ МАНИФЕСТІ	419
Шалдарбекова А. К ВОПРОСУ О ГЕОГРАФИЧЕСКИХ И ХРОНОЛОГИЧЕСКИХ РАМКАХ ДРЕВНЕТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ	426

дейін жалғасып келеді. Оғыздар чігілге сіңгентүріктердің басқа тайпаларын да чігіл деп атайды. Олар Жейһуннан Жоғарғы Шынға дейін жасайтын түркі тайпаларының барлығын чігіл деп атайды. Бұл қате» [4, 119-120 бб]. Чігіл атауының тарихи қалыптасуындағы қателікті автор осылайша көрсетіп берген.

Махмұд Кашкаридің «Түрік тілдері сөздігі» жер-су атауларын талдауымен де құнды. Жер-су атауларын беріп қана қоймай ойшыл олардың жалпылама жинақтаушы атауларына да тоқталып отырған. Мәселен, өкүз деген сөзді келтірген. «Өкүз – жейһүн. Үлкен өзендердің барлығы осылай аталады. Осы сөз оғыз тілінде жеке қолданылғанда «Банагыт – Дәрия» деген ұғымды білдіреді. Оғыз шаһарлары дәрия жағалауларына салынып, олардың көшпенді тұрғындары сонда өмір сүреді. Түркі халықтары жасайтын өңірлердегі бірталай өзендер мен дәриялар да өкүз деп аталады. Ила, Яфынж өзендерінің аралығына орналасқан бір шаһарға да Ікі өкүз деп ат қойылған [4, 112 б].

Махмұд түркі тайпаларынан өзгелер туралы да көптеген мәліметтер келтірген. Ортағасырлық Қазақстан тарихында тат деген ұғым кездеседі. Алайда ол махмұдша түсіндірілмейді. Махмұд таттың мәнін ашып, оның ұйғырлардың атауы екендігіне назар аударған. «Тат – тохси мен яғмалардың ұғымында мұсылман болмаған ұйғырлар. Мен мұны олардың өз елінде естідім. Тат-Тауғач – Шындық ұйғырлар дейді екен. Жанағы мақал соларға қаратып арнайы айтылады. Себебі олар опасыз келеді. Сондықтан тікенді тамырынан шауып тастайтын сияқты, ұйғырлардың көзінен ұру керек дейді. Тағы бір мақалда былай келген:

Татсыз түрк болмас, бассыз берк болмас –

Татсыз түрік болмас, бассыз бөрік болмас.

Мұның мағынасы – бассыз бөрік болмайтыны сияқты, парсыларсыз түрік те болмайды [4, 120б].

Қазіргі уақытта қарапайым қазақстандықтардың тегін деген сөзді еститін болды. Әсіресе ол теледидардан беріліп жатқан «Ертүғұрыл» атты сериалда жиі айтылады, себебі сол фильмдегі ер адамдардың біразының есімдері тегін деген жалғаумен аяқталады. Осы орайда тегін сөзінің мағынасын Махмұдтың жазуынша ашқанды жөн көрдік. «Тегін – бұл сөздің түпкі төркіні Құл еді. Сондықтан түрі-түсі күмістей құлпырған құлды Күміш тегін, батыр құлды Алб тегін, құтты аяқ, майлы аяқ құлды Құтлұғ тегін деп атайтын. Бергін келе бұл сөз тек қана қаханның балаларына бағышталып қалды. Тіпті, бұл сөз кейбір жыртқыш құстардың атыменен қосарланып қолданылатын болды. Мәселен, Чағры тегін – Қаршыға тегін Куч тегін – Күшті тегін деп атайтындары сияқты [4, 126б].

Осылайша есімі әлемдік деңгейдегі ойшылдарымен қатар тұратын Махмұд Кашкаридің еңбегін қысқаша талдадық. Ортағасырлардағы тарихи ойдың дамуына қомақты үлес қосатын шығарманың құндылығы баға жетпес. Еңбекте өзі атап кеткендей ең таңдаулы түркі тайпалары, олардың құрылымы, мекен еткен аумақтары, қалалары, елді мекендері, лауазым, атақ, ерлер мен әйелдердің есімдері келтіріліп, олардың шығу тегі мен мағынасы ашылған. Шығарманың мазмұнынан сол дәуірдегі тарих жазудың тәсілдері мен бағыттарын аңғаруға болады. Елдер мен халықтар туралы мәліметтерді келтіре отырып ойшыл өз заманындағы тарихи ойдың дамуынан да хабар берген. Автордың әрбір сөзінің, айтылған ойы мәнді, астары терең. Бұл еңбек әлі талай тарихи және тарихнамалық дерек ретінде ғылыми тұрғыда талдануы тиіс, өйткені оның бойынан алынатын Махмұдтың сөзімен айтқанда болашақ ұрпаққа қажеттілері, яғни фактілер жетерлік.

Әдебиеттер тізімі:

1 Мұхатова О. Қазақстан тарихының тарихнамасы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2016.

2 Масимбаева А. Махмұд Кашкаридің «Диуани лұғат ат- түрк» кітабы және оның Қазақстандағы зерттелуі // pps.kaznu.kz

3 Тарих – адамзат ақыл – ойының қазынасы. Он томдық. - Астана: «Фолиант», 2005.

4 Тарих – адамзат ақыл – ойының қазынасы. Он томдық. Ортағасырлық тарихи ой. 3 т. - Астана: «Фолиант», 2005. - 107-126 бб.

Нуржанов А.А.

КЕРАМИЧЕСКИЕ КОМПЛЕКСЫ ГОРОДИЩА КУЛАН

Городище Кулан расположенное у восточного края современного села Кулан на берегу реки Каракат (приток р. Шу), представляет собой возвышенную площадку почти квадратной формы с крутыми склонами, ориентированную углами по странам света. Высота ее около 7 метров и размер с СЗ на ЮВ

- 214 метров. Шахристан со всех сторон окружен земляным валом, высотой от 0,3 до 0,5 метров. Обнаружены остатки четырех проездов внутри городища (рис. 1). В северном углу шахристана, расположены остатки цитадели в виде квадратного в плане бугра и площадкой на нем, ориентированной, как и шахристан, углами по странам света. Высота ее над окружающей местностью около девяти метров, или над площадкой шахристана около 2-х метров. Размер ее - 46х46 м. Площадка цитадели со всех сторон окружена земляным валом высотой от 2,0 до 2,5 м над ней с остатками 4-х башен на углах [1, С. 143].

Городище это еще в конце XIX в. В. Бартольд [2, С.40], а ранее его, Томашеком отождествлялось с древним городом Куланом.

Город Кулан известен в письменных источниках, относящихся к первой половине VIII в. В маршрутке китайского паломника Сюань Цзяна и в истории династии Тан он упомянут под названием Цзюй-лань. Арабские географы ибн-Хордадбех и Кудам помещают Кулан в 14 фарсахх западнее города Тараза. Кудам сообщает «песок между Таразом и Куланом с северной стороны, а за ним пустыня из песка и гальки, а в ней ехидны, (она тянется) до границы кимаков» [3, С. 74]. По словам же автора X в. ал-Макдиси «Кулан - укрепленный (город), соборная мечеть в нем (т.е. шахристане) он уже опустел, он на большой Таразской дороге» [4, С. 76]. Особый интерес представляет сообщение анонима «Худуд-ал-Алем» (конец X в.), который в числе городов, принадлежащих карлукам, называет город Кулан, говоря, что «Кулан маленький округ, граничащий с мусульманами. В нем есть посе́вы» [5, с. 83]. Из этого сообщения можно заключить, что этот город в конце X в. принадлежал еще карлукам, что противоречит цитированному выше сообщению Макдиси, который, насколько известно, лично посетил этот город, до того как был составлен аноним «Худуд-ал-Алем». Автор географического словаря Якут, составивший свой труд в 20-х гг. XIII в. сообщает: «Кулан - приятный городок на границе тюрков, со стороны Мавераннахра» [6, С. 87].

С Куланом связан ряд известных исторических событий; так, здесь в 740 году был убит тюркешским князем Курсулем последний каган Ашина - Сынь. В 840 г. до стен Кулана доходили арабские войска [7, С. 82].

Археологические исследования на городище были начаты в конце XIX в. В 1936 г. работу продолжала Семиреченская археологическая экспедиция, возглавляемая Бернштамом А.Н. [8, С. 23].

Стратиграфический раскоп (К.М. Байпаков 1964-1965 гг.), площадью 30 кв. м, заложенный на цитадели городища, прорезал слой на глубину 4,5 м. В стенах шурфа удалось проследить три разновременных строительных горизонта. Археологический материал свидетельствует, что городище существовало с VII по XIII века.

В (1964, 1987 гг. К.М. Байпаков) с 1989 г. по настоящее время Нуржанов А.А. работает на отдельных буграх, находящихся в сельской округе городище. Условно названный как отдельно стоящий бугор «Луговое Г» находился в 2 км к юго-востоку от шахристана. В топографии «Лугового Г» различаются центральная часть, в виде бугра, подквадратной в плане формы, размерами у основания 45х40 м, высотой 5 м, и примыкающего к нему участка (50х70м). Стена, окружающая двор, сохранилась на высоту в 1,5-2 м (Рис. 2).

Раскопками выявлен дворцовый комплекс с двумя дворами окружен по периметру помещениями и внешней стеной, включавшими, по-видимому, хозяйственные постройки. Аналогичный тип жилища, с примыкающим двором, защищенный стенами был характерен для Чуйской долины поры раннего и развитого средневековья [9, С. 157].

По планировке Кулан больше всего сходен с городищами Аспара, Мерки, Актобе, Нижний Барсхан, Садыр Курган, Тараз. С этим городищами у Кулана совпадает не только протяженность длинных валов, но их привязка к местности.

Результате раскопок городища Кулан были получены керамические комплексы, которые фиксировались по строительным слоям.

Как показали раскопки, керамика является основным и количественно преобладающим материалом, а часто и единственным критерием для датировки культурных слоев средневековых городищ. Вещи из других материалов крайне малочисленны, и не всегда имеют хорошую сохранность.

По своим технологическим особенностям керамика делится на две группы. Первая – это сосуды, выполненные от руки, в том числе и тандыры, вторая – изготовленные с применением гончарного круга. От руки сделаны хумы, котлы, столики, некоторые типы кувшинов с цилиндрической горловиной, также светильники и крышки сосудов. На круге изготовлены водоносные кувшины, миски, тарелки, кружки.

Основная масса керамических изделий изготовлена на гончарном круге. Керамика IX-X вв. характеризуется красноватым обжигом. Исключение составляют в основном кухонные горшки, стенки которых после обжига в изломе имеют серую окраску. Сосуды в основном своей массой сделаны из достаточно хорошо отмученной глины, по-видимому, без посторонних примесей. Только для некоторых из них, а именно для хумов и кухонных горшков, нуждавшихся по-своему назначению в особенно прочных стенках, была использована глина с примесью ганча и дресвы.

Котлы. При всей разнообразности котлов, следует отметить основные два вида: горшковидные и шаровидные с округлым туловом. Котлы того и другого вида, следует характеризовать, как котлы закрытой формы, т.е. горло и венчик сужены, иногда есть и крышки. Такая форма приспособлена, главным образом, для варки жидкой пищи. В таких котлах можно варить и густую пищу. Изредка встречаются котлы более открытой формы, приспособленные для варки густой пищи.

Дастарханы. Коллекция керамических столиков-дастарханов, найденных при раскопках памятника «Луговое Г» насчитывает около 15-ти экземпляров (рис. 3).

Еще один столик из Лугового Г представлен 2-мя обломками. Толщина столешницы около 2,5 см. Нижняя сторона покрыта ангобом цвета топленого молока, верхняя сторона кирпичного цвета. Резной орнамент сочетается с круглыми углублениями, образованными пальцевыми вдавлениями. Невысокий бортик столешницы шириной 2,5 см украшен двумя рядами орнамента в виде повторяющейся дуги с выемкой-точкой в центре. Возможно, этот орнамент имитирует птичье оперение. Пространство между бортиком и обломком подставки заполнено декоративными изображениями фантастических птиц с хохолками (павлинов?), крылья и хвосты которых изображены в виде растительных элементов – лепестков и цветов. У пернатых длинные шеи, загнутые вниз клювы. Сохранились изображения двух птиц, соприкасающихся распахнутыми крыльями. Головы их расположены ближе к центру и развернуты влево, а тулова показаны фронтально. Создается иллюзия вращения по кругу. Плоскость столешницы внутри подставки украшена резным растительным орнаментом и пальцевыми вдавлениями [10, С. 245-250].

Изображения птиц с подобным поворотом головы, крючковидным клювом, распахнутыми крыльями и волнообразным оперением встречаются на керамике Самарканда – кувшине и донце блюда конца IX–X вв. [11, С. 74]. Превращение птицы в цветок отмечено на поливной керамике Самарканда X–XII вв. [12, С. 688]. Резной растительный орнамент в центре столика аналогичен узорам, украшающим сосуды с антропоморфными признаками из Таласской долины, в которых воплощены образы авестийских божеств. Время появления этих сосудов – VIII–IX вв. В археологических слоях городищ и поселений Таласской долины они встречаются до XII вв.. Изображения павлинов, голубей, птиц с хохолками отмечены на дастарханах из Отрара X–XII вв. [13, С. 212].

По форме крышки подразделяются на плоские и выгнутые (рис. 4). Их диаметр от 18 до 31 см. Орнаменты выполнены пальцевыми вдавлениями и полосами, резными линиями. Рисунок наносился до обжига. Композиционное распределение узоров относительно центрального круга – радиальное, концентрическое и свободное. Подобный орнамент отмечен в оформлении крышек и дастарханов, найденных на других объектах городища Луговое и на памятниках средневековой городской культуры Таласской и Чуйской долин.

Фрагмент плоской крышки диаметром 18 см состоит из двух частей. Ангоб, которым покрыта крышка, имеет оттенок цвета топленого молока. Следы копоти отсутствуют. Круглая в сечении ручка обломана у основания. Поверхность крышки разделена на четыре концентрических полосы. Полоса, обрамляющая край крышки, украшена зубчатым узором, составленным из двух черточек, соединенных с одной стороны концами. Во второй полосе прочерчены короткие наклонные линии, образующие подобие вихревой розетки. Следующая полоса гладкая. Полоса, окружающая основание ручки, так же украшена небрежно выполненным узором из линий, образующих вихревой узор. Мотив вихревой розетки известен в скифском и сарматском искусстве. В Таразе изображение вихревой розетки отмечено в оформлении дастарханов III–IV вв. и уплощенной крышки с защипами у краев X–XI вв., что свидетельствует о преемственности и генетической связи их с материальной культурой предшествующего периода [14, С. 41-50]. «Вихревой» орнамент можно увидеть в оформлении крышек из Отрара и Актобе Степнинского того же времени, [15, С. 216]. В X–XII вв. он был широко распространен на поливной керамике Жетысу, встречается в разных районах Средней Азии [16, С. 73]. По мнению Т.Н. Сениговой, наличие в искусстве самаркандской художественной школы мотива вихревой розетки связано с воздействием оказанным мастерами из Тараза [17, С. 51-67]. Подобные изображения относятся к кругу солярной символики.

Таким образом, можно констатировать премирственность в керамике городища Кулан и близость керамического производства прежде всего керамике Таласской долины, Южного Казахстана и Северо-Восточного Жетысу.

Новые археологические данные намного расширяют наши представления о материальной и духовной культуре населения городища Кулан-одного из крупных городов средневековья в Шуйской долине.

Список литературы:

1. Нуржанов А.А. Топография средневековых городов Чу-Таласского междуречья. Известия НАН РК. Серия общественных наук. №1 (264), 2010. С. 143
2. Бартольд В.В. Отчет о поездке в Среднюю Азию с научной целью 1893-94 гг. - М., 1963. - Т.2.Ч.1. - С. 40.
3. Волин С.Л. Сведения арабских источников 9-16 вв. о долине реки Талас и смежных районах. Новые материалы по древней и средневековой истории //ТИИАЭ. - 1960. - Т.8. - С.74.
4. Там же. С. 76.
5. Там же. С. 83
6. Там же. С. 87.
7. Там же. С. 82.
8. Бернштам А.Н. Чуйская долина: ТСАЭ// МИА. № 14. –М., Л., 1950. – С.23.
9. Нуржанов А.А. Археолого-архитектурные исследования городища Кулан // Материалы международного конференции. – Шымкент, 2008. - С. 157.
10. Нуржанов А.А. Новые коллекции керамики городища Кулан. Материалы международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы историко-культурного наследия Казахстана: прошлое, настоящее и будущее», приуроченной к 70-летию профессора кафедры археологии, этнологии и музеологии, доктора исторических наук Мадияра Елеуова Алматы, 6 мая 2016 г. С. 245-250
11. Шишкина Г.В. Глазурованная керамика Согда (вторая половина VIII – начало XIII в.). – Ташкент: «ФАН», 1979. – 74 с.
12. Пугаченкова Г.А., Ремпель Л.И. История искусства Узбекистана (с древнейших времен до середины девятнадцатого века). – М.: Искусство, 1965. – 688 с.
13. Байпаков К.М., Терновая Г.А. Религии и культы средневекового Казахстана (по материалам городища Куйрыктобе). МОН РК, ИА им. А.Х. Маргулана. – Алматы: Баур, 2005. – 212 с.
14. Сенигова Т.Н. Орнаментальные узоры на керамических сосудах VI-IX веков // В глубь веков. – Алма-Ата, 1974. С. 41-51.
15. Мерсчиев М.С. Городище Актобе I (IV - нач. XIII)//Древности Чардары. – Алматы, 1969. С. 216.
16. Шишкина Г.В. Глазурованная керамика Согда (втор. пол. VIII – начало XIII вв.). – Ташкент: «Фан» УзбССР, 1979. – 73 с.
17. Сенигова Т.Н. Вопросы идеологии культов Семиречья (VI–VIII вв.) // Новое в археологии Казахстана. – Алма-Ата: Ғылым, 1968. – С. 51-67.

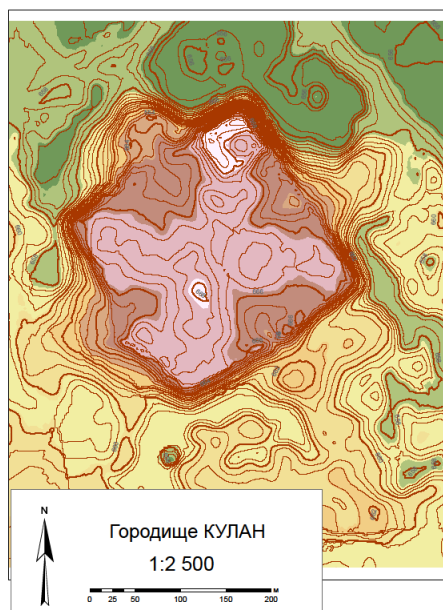

Рис. 1. Топографический план городище Кулан

Рис. 2. Дворцовый комплекс. Центральное помещение. IX-X вв.

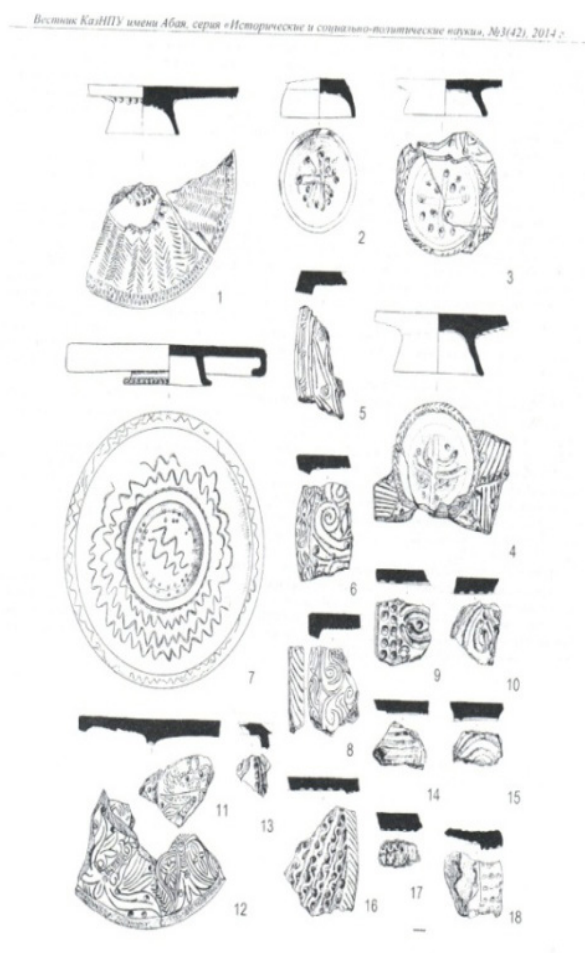

Рис. 3. Фрагменты дастарханов

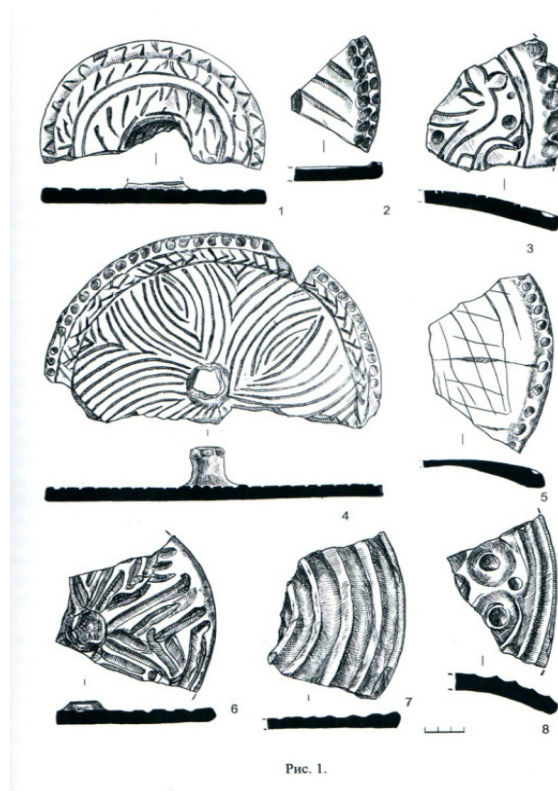

Рис. 4. Фрагменты крышек

Оросхан Б.

ТОРЕВТИКА ЖӘНЕ КӨШПЕЛІЛЕР ӨНЕРІ

Торевтика – өте ерте заманнан келе жатқан өнер. Оны барлық халықтар жоғары бағалап, ең қалаулы өнер етті. Тарихи - этнографиялық музейлердегі археологиялық сәнді бұйымдар мен қарулар, ыдыс - аяқ, теңге - моншақтар, алтын мен күмістен және басқа да бағалы металдардан жасалған қымбатты заттар әлгі шеберлер қалдырған халықтық мұра болып табылады.

Торевтика – қадым замандарда пайда болған сәндік-қолданбалы өнердің айрықша бір бөлімі, яғни сән өнерінің және қолөнердің ежелгі түрлерінің бірі. Біздің заманымыздан бұрынғы үшінші мыңжылдықтың өзінде адамзатқа бағалы металдардан жасалған әдемі көркемдік бұйымдар белгілі болды. Алдыңғы Азия, Эгей теңізі әлемі және Мысыр шеберлері өздерінің табиғи қасиеттеріне тән шығармашылық күш-қуатының тылсым құпиясына (терең астарларына) қол жеткізді. Көркемдік құйма жасау және ойма, оброн (сурет айналасын ойып тастау техникасы), сымкәптау (филигрань), бүршік, қарала, тыныке (финифть), инкрустация техникасын – секілді Шығыстың ұлы мұраларын Крит, Италия және Грекия шеберлері өздеріне қабылдады және жетілдірді.

Торевтика – бағалы металдарды асыл немесе жартылай асыл тастармен әшекейлеуге де негізделген. Торевтикаға әсемдік бұйымдармен ыдыс-аяқ жасау, қару-жарақпен ат-өбзелдерін әшекейлеу де жатады. Торевтикада шыңдау, құйма, тегістеу, біліктеу, көркем шекіме, канфаренье (өтпейтін бізбен шекіме жасау арқылы металдың үстіне бүршіктік және күңгірт әсер беру), бастырма, оймыштау, нақыштау, оброн (сурет айналасын ойып тастау техникасы), сымкәптау (филигрань), бүршік, қарала, тыныке (финифть), инкрустация, қырнау, жылтырату және т.б. тәсілдер қолданылады.

Торевтикалық бұйымдарды жасаған негізгі материал ретінде тіл - көзден, пәле - жаладан сақтайтын тылсым күші, қасиеті бар деп танылған алтын, көбінесе күмісті пайдаланған. Бірақ алтынның қасиеті басқа металдарға қарағанда ерекше деп есептелген. Сәндік бұйымдардың көбіне металдан жасалуы да осыған байланысты болған.

Еуразия көшпелілерінің торевтикалық өнер бұйымдарынан әлемдік әртүрлі мұражайларда сақталған ортағасырлық дәуірлердегі торевтиктер жасаған бейнелеу өнерінің шығармаларының бай